

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ДЕРЖАВИ: ІНОЗЕМНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

FEATURES OF THE GOVERNMENT POLICY FORMATION OF THE ARMED FORCES OF THE STATE: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE

УДК 355.48

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-11-31>

Мохова Ю.Л.

к. наук з держ. упр., доцент,
доцент магістратури
державного управління
Навчально-науковий інститут
підприємства освіти
Донецького національного
технічного університету

Лях А.С.

студент магістратури
Навчально-науковий інститут
підприємства освіти
Донецького національного
технічного університету

У статті теоретично узагальнено іноземний та вітчизняний досвід державної політики формування збройних сил. Проведено оцінку збройних сил держав та їх вогневу місткість на основі даних Global Firepower. На основі аналізу стану воєнної безпеки України виділено ключові проблеми функціонування збройних сил України. З метою розв'язання зазначених проблем запропоновано напрямки удосконалення вітчизняної державної політики щодо формування збройних сил, реалізація яких дозволить відновити боєздатність України, модернізувати озброєння та військову техніку для захисту національних інтересів.

Ключові слова: державна політика, національна безпека, збройні сили, військові формування, оборонна достатність.

В статье теоретически обобщен зарубежный и отечественный опыт государственной политики формирования вооруженных сил. Проведена оценка вооруженных сил государств и их огневой емкости на основе данных Global Firepower. На основе анализа состояния военной безопасности Украины выделены ключевые проблемы функционирования вооруженных сил Украины. С целью решения указанных проблем предложены направления совершенствования отече-

ственной государственной политики по формированию вооруженных сил, реализация которых позволит восстановить боеспособность Украины, модернизировать вооружение и военную технику для защиты национальных интересов.

Ключевые слова: государственная политика, национальная безопасность, вооруженные силы, военные формирования, оборонная достатность.

In the article it is theoretically generalized the foreign and domestic experience of the government policy of armed forces formation. The assessment of the armed forces of the government and their firepower is based on the data of Global Firepower. On the basis of the analysis of the government of military security of Ukraine, there are identified the key problems of functioning of the armed forces of Ukraine. In order to solve these problems, it is suggested the directions of improvement of the national government policy on the armed forces formation, the implementation of which will restore the combat capability of Ukraine, modernize armament and military equipment to protect national interests.

Key words: government policy, national security, armed forces, military formations, defense sufficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема національної безпеки держави має важливе значення в контексті загального розвитку країни та реалізації її національних інтересів. Важливим аспектом становлення незалежної держави є створення збройних сил (далі – ЗС), спроможних гарантувати суверенітет, територіальну цілісність країни, забезпечувати надійний захист національних інтересів від воєнних загроз. Розуміння сутності, бачення структурних і функціональних компонентів державної політики щодо формування збройних сил сприяє методологічному обґрунтуванню завдань забезпечення національної безпеки.

Головним законом світового розвитку з початку XXI ст. стала глобалізація. Оцінюючи реальний стан справ в Україні, європейський та міжнародний досвід функціонування ЗС допомагає сформувати єдине бачення перспектив реформування ЗС України за принципом оборонної достатності: створення невеликих за чисельністю, економічно не обтяжливих, але сучасно озброєних, боєздатних, мобільних, придатних до швидкого розгортання поліфункціональних сил, спроможних зробити гідний вклад у забезпечення регіональної та гло-

бальної безпеки. Вибір зовнішньополітичного вектора, а відповідно і стратегії національної безпеки зумовлює актуальність цієї роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення основних аспектів формування ЗС дають змогу розкрити їх тісний взаємозв'язок з економічною стабільністю країни та її конкурентоспроможністю на світовому ринку, що надає їй змогу утвердитися в більш точній системі теоретичних знань в галузі забезпечення державної безпеки. Виваженими та реалістичними є міркування вітчизняних дослідників як Глазов О. [1], Горовенко В. [2], Ермолаєв А. [2], Луньков А. [3], Пасічний Р. [4], Пунда Ю. [5], Тютюнник В. [2] та інших. Але ці автори аналізують переважно окремі проблеми національної безпеки. Тому є необхідність розглянути недоліки функціонування ЗС комплексно та зробити узагальнюючі висновки.

Метою статті є визначення особливостей державної політики формування збройних сил для удосконалення стратегічного оборонного планування в Україні, підтримки миру та безпеки, забезпечення зміцнення спроможностей сил оборони.

Виклад основного матеріалу. Державна політика у сфері національної безпеки спря-

мована на захист людини та громадянина (життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності), суспільства (демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку) та держави загалом (її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності території) [6].

Суб'єктом забезпечення національної безпеки держави є ЗС. Збройні сили є ефективними та мають сенс тоді, коли здатні захищати та за необхідності виборювати ті умови, які потрібні спільноті для її розвитку. Комплектування ЗС держав, для яких завдання з оборони власної території не є пріоритетним, відбувається на добровільній основі військовими за контрактом. Водночас такі держави, як Польща, Румунія, Туреччина, Литва, Норвегія

та Естонія, розташовані на зовнішніх кордонах НАТО, комплектують ЗС як за призовом, так і за контрактом, що сприяє кращому виконанню завдань з оборони їх територій, підготовки людських мобілізаційних ресурсів тощо.

Аналіз міжнародного досвіду формування ЗС провідних європейських держав та сусідів України свідчить, що в умовах радикальних перетворень склад іноземних ЗС залишається тривидовим: сухопутні, військово-повітряні та військово-морські сили. Чисельність ЗС різних країн світу представлена в табл. 1. Співвідношення чисельності особового складу ЗС та кількості озброєнь залежить від завдань, що покладаються на ЗС, та особливостей геополітичного положення кожної з держав. Пріоритет надається розвитку їхніх функцій-

Таблиця 1

Країни з найбільшою чисельністю ЗС у 2018 році (на основі [7])

Рейтинг	Країна	Чисельність ЗС, млн осіб	Наявних військ на 1000 громадян
1	Китайська Народна Республіка	7,019	1,710
2	КНДР	5,995	49,030
3	Республіка Корея	5,209	14,200
4	Індія	3,773	1,200
5	США	2,988	4,760
6	Російська Федерація	2,574	17,930
7	Туреччина	1255	8,990
8	Іран	1,229	6,130
9	Пакистан	1,449	3,720
10	В'єтнам	0,996	5,790

Таблиця 2

Рейтинг найсильніших армій світу у 2019 році (на основі [7])

Рейтинг	Країна	Інтегральний показник потужності ЗС
1	США	0,0615
2	Росія	0,0639
3	Китай	0,0673
4	Індія	0,1065
5	Франція	0,1584
6	Японія	0,1707
7	Південна Корея	0,1761
8	Великобританія	0,1797
9	Туреччина	0,2089
10	Німеччина	0,2097
11	Італія	0,2277
12	Єгипет	0,2283
13	Бразилія	0,2487
14	Іран	0,2606
...	...	...
29	Україна	0,5082

нальних структур – сил швидкого реагування, спеціального призначення, оборони тощо.

Серед країн з найбільшою чисельністю ЗС можна віднести Китайську народну республіку, КНДР, республіку Корея, США та інші. Десятку перших закінчують Іран, Пакистан та В'єтнам.

Для визначення оцінки ЗС держави використовується рейтинг Global Firepower, який враховує понад 55 індивідуальних чинників для кожної країни: фінансова стабільність, здоров'я нації, різноманітність зброї. Географічні чинники, логістична гнучкість, природні ресурси, розвиток промисловості, загальна доступна робоча сила є впливовими чинниками, які визначають підсумковий рейтинг. Для оцінки потужності армій не враховуються ядерний потенціал та поточна політична і військова ситуація в країні.

У 2019 році до бази даних Global Firepower входить 137 країн. За методологією Global Firepower на основі рейтингового підходу визначається інтегральний показник потужності ЗС. Інтегральний показник країн з найбільшою військовою силою наблизений до 0. За даними Global Firepower рейтинг найсильніших армій світу у 2019 році, багато з яких розташовані в Європі, представлений табл. 2.

Лідером рейтингу є США. Збройні сили США – державні структури, об'єднані збройні військові формування та структурні організації п'яти видів, які належать до Міністерства оборони США (армія США, військово-морські сили, повітряні сили та морська піхота і Міністерства національної безпеки США (Берегова охорона, призначені для охорони та оборони держави та захисту її незалежності від зовнішніх небезпек)). Окремими воєнізованими структурами, які не входять безпосередньо до складу ЗС є Національний офіцерський корпус управління океанографічними та атмосферними проблемами США та Офіцерський корпус охорони здоров'я США [3].

Важливим складником системи національної безпеки Сполучених Штатів Америки залишається Агентство національної безпеки (АНБ). На АНБ покладено централізоване керівництво всією радіо- та радіотехнічною розвідкою США, перехоплення і дешифрування кодів іноземних держав, забезпечення всіх видів урядових і військових відомств шифрами, кодами та таємними системами зв'язку. Воно відповідає за збирання та оброблення даних радіо- та радіотехнічної розвідки, розподіл джерел розвідувальної інформації між органами військових і інших відомств в інтересах збройних сил США [5].

Досвід США дозволяє визначити такий алгоритм дій воєнно-політичного керівництва

держави у сфері національної безпеки: моніторинг, аналіз і прогнозування воєнних викликів та загроз національній безпеці країни; визначення можливостей держави щодо їх нейтралізації; коригування основ державної політики у сфері забезпечення національної безпеки; формування політичного курсу оборонного будівництва; вироблення воєнної стратегії; планування та вироблення оперативних концепцій трансформації (реформування) ЗС, тощо.

До трійки найсильніших армій Європи увійшли Росія, Франція та Велика Британія. Франція є однією з небагатьох країн, у складі збройних сил якої є майже повний спектр сучасного озброєння та військової техніки власного виробництва – від стрілецької зброї до ударних атомних авіаносців (які, окрім Франції, є тільки у США).

У 2003 році у Франції було завершено другу частину реформи ЗС, в рамках якої відбулися скасування призову й перехід до професійної, менш численної, але ефективнішої армії. До складу збройних сил Франції входять сухопутні війська (включно морські з'єднання, іноземний легіон, легку авіацію), військово-морські сили (національний військовий флот, повітряні сили), військово-повітряні сили (у тому числі протиповітряну оборону), національна жандармерія Франції (виконує функції національної сільської поліції та військової поліції для усіх ЗС Франції).

ЗС Великобританії є одними з найбільших в Європі, але тільки 26-ті у світі за кількістю військ. Основним завданням Британських ЗС є захист Сполученого Королівства та його заморських територій, просування інтересів безпеки Великобританії та підтримка міжнародних миротворчих зусиль. До складу ЗС Великої Британії входять військово-морські сили, сухопутні війська, військово-повітряні сили. ЗС Великобританії є активними та постійними учасниками операцій НАТО.

Збройні сили України посіли 29 місце у світовому рейтингу (з оборонним бюджетом на рівні 4,88 млрд дол.) та восьме місце у рейтингу найсильніших армій Європи за даними Global Firepower [7].

Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. ЗС України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України.

Структура ЗС України представлена сухопутними військами (головним носієм бойової

могутності незалежної держави, який відіграє вирішальну роль у виконанні ЗС України своїх функцій як у мирний, так і воєнний час), повітряними силами, військово-морськими силами, десантно-штурмовими військами, силами спеціальних операцій [8].

Загалом в Україні налічується понад 1,1 млн військовослужбовців, 240 одиниць техніки. Також в розпорядженні країни перебувають 2,2 тис. бойових танків, 11,9 бойових бронемашин, 39 винищувачів, 240 військових літаків, 25 суден військово-морських сил [9].

Починаючи з 1992 року в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки взяло участь приблизно 45 тис. українських військовослужбовців, з яких 55 загинуло. Наразі ЗС України беруть участь в 8 міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у 6 країнах світу та районі Аб'ей (табл. 3).

Чисельність представників ЗС України в окремих місіях у різні періоди змінювалася залежно від безпекової ситуації в районах виконання завдань та вимог міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки.

Проведена оцінка стану воєнної безпеки України, а також набутий досвід участі ЗС України в антитерористичній операції виявили низку проблем функціонування ЗС в умовах наявних та потенційних загроз, зокрема:

- відсутність чіткого розподілу відповідальності за формування та застосування сил оборони, що негативно позначається на здатності керівництва держави здійснювати ефективно управління у сфері оборони;
- відсутність об'єднаного керівництва силами оборони, яке здійснювалося б відпо-

відно до принципів і стандартів, прийнятих державами-членами НАТО;

- надмірність обсягів та неактуальність нормативно-правової бази у сфері оборони;
- наявність корупційних проявів у системі забезпечення військ, що знижує спроможності сил оборони щодо виконання покладених завдань;
- недосконалість процедур оборонного планування, їх недостатня погодженість з бюджетним процесом, недосконалість механізмів програмного управління оборонними ресурсами;
- невідповідність потужностей виробництва потребам оборонного замовлення, критичне фізичне і моральне зношення основних виробничих фондів тощо [11].

Провідні європейські держави скорочують кількість програм з розробки та закупівлі нових озброєнь, а східноєвропейські держави подовжують строки експлуатації наявних зразків зброї та здійснюють їх модернізацію. Водночас вони істотно зменшують загальну кількість озброєння, скорочують та укрупнюють військові бази, та інші об'єкти військової інфраструктури. Зменшується кількість широкомасштабних маневрів.

З огляду на зазначені проблеми, одним з напрямів оптимізації сфери національної безпеки України є:

- створення боєздатних, мобільних, невеликих за кількістю озброєння та чисельністю особового складу ЗС, здатних ефективно виконувати як завдання оборони України, так і щодо участі в міжнародних зусиллях з підтримання миру та безпеки з урахуванням економічних можливостей;

Таблиця 3

Міжнародні операції з підтримання миру і безпеки за участі українських військових [10]

№	Роки	Назва	Місце	Чисельність
1	З 2000 (контингент з 2012)	Місія ООН зі стабілізації у Демократичній Республіці Конго	Демократична Республіка Конго	263
2	З 2003	Багатонаціональні сили КФОР у Косово	Республіка Сербія	40
3	З 2000	Місія ООН у Косово	Республіка Сербія	2
4	З 2012	Місія ООН у Республіці Південний Судан	Республіка Південний Судан	4
5	З 1998	Спільні миротворчі сили в Зоні безпеки Придністровського регіону Республіки Молдова	Республіка Молдова	10
6	З 2013	Сили ООН з підтримання миру на Кіпрі	Республіка Кіпр	2
7	З 2012	Тимчасові сили ООН із забезпечення безпеки в Аб'ей	Район Аб'ей	6
8	З 2015	Тренувально-дорадча місія НАТО «Рішуча підтримка» в Ісламській Республіці Афганістан	Ісламська Республіка Афганістан	21

– запровадження в Україні сучасної системи мобілізаційної підготовки та мобілізації з урахуванням особливостей останніх збройних конфліктів та війн, оборонної політики держави, а також досвіду європейських країн у цій сфері;

– реалізація нової бюджетної політики у сфері оборони, адаптованої до сучасних потреб ЗС та фінансових можливостей держави.

Реалізація зазначених завдань дозволить відновити боєздатність ЗС України та їх готовність до виконання завдань з оборони держави, модернізувати озброєння та військову техніку, яка здатна ефективно захищати національні інтереси в нових геополітичних умовах.

Висновки. На основі проведеного дослідження державної політики щодо формування збройних сил України визначено, що державна політика у сфері національної безпеки спрямована на захист людини та громадянина, суспільства та держави загалом. Суб'єктом забезпечення національної безпеки держави є ЗС. Досліджено механізм формування ЗС європейських держав.

Аналіз міжнародного досвіду формування ЗС свідчить, що в умовах радикальних перетворень склад іноземних ЗС залишається тривидовим: сухопутні, військово-повітряні та військово-морські сили. Співвідношення чисельності особового складу ЗС та кількості озброєнь залежить від завдань, що покладаються на ЗС, та особливостей геополітичного положення кожної з держав.

Оцінки ЗС держав та їх вогнева місткість проведена на основі даних Global Firepower, який враховує понад 55 індивідуальних чинників для кожної країни. Лідерами рейтингу є США, Росія, Франція та Велика Британія.

Проведений аналіз стану воєнної безпеки України дозволили виділити ключові проблеми функціонування ЗС: відсутність чіткого розподілу відповідальності за формування та застосування сил оборони; відсутність об'єднаного керівництва силами оборони; надмірність обсягів та неактуальність нормативно-правової бази у сфері оборони; недосконалість процедур оборонного планування, їх погодженість з бюджетним процесом; фізичне і моральне зношення основних виробничих фондів та інше.

Для розв'язання зазначених проблем необхідним є запровадження сучасної системи підготовки та мобілізації з урахуванням досвіду європейських країн та реалізація нової бюджетної політики у сфері оборони, адаптованої до сучасних потреб ЗС та фінансових можливостей держави, що дозволить забезпечити зміцнення спроможностей сил оборони України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Глазов О.В. Національна безпека : сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. Наукові праці. 2011. Вип.143. Т.155. С. 42–46.
2. Єрмолаєв А., Тютюнник В., Горовенко В. Реформа Збройних сил України : актуальність, міжнародний досвід, національні особливості та пріоритети. Збройні сили в епоху Нового Модерну (XXI). Дзеркало тижня. URL: https://dt.ua/POLITICS/reforma_zbroynih_cil_ukrayini_aktualnist_mizhnarodniy_dosvid_natsionalni_osoblivosti_ta_prioriteti.html
3. Луцьков А.В. Досвід діяльності суб'єктів системи національної безпеки США щодо забезпечення національних пріоритетів. Національний університет «Львівська політехніка». URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/30911/1/32.pdf>
4. Пасічний Р. Національна безпека України в епоху глобалізації. Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. 24. С. 108–112.
5. Пунда Ю.В. Трансформація системи управління збройними силами : досвід США та реалії України. Наука і оборона. 2014. № 4. С. 37–46.
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 № 2469–VIII. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
7. 2019 Military Strength Ranking. Global Firepower. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp#additionalNotes>.
8. Склад Збройних Сил України. Міністерство оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnih-sil-ukraini>.
9. Українську армію назвали найсильнішою в Європі. Заборона. URL: <https://zaborona.com/ua-army-best-in-eu>.
10. Участь ЗС України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Міністерство оборони України. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist>.
11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України № 240. 2016 рік. Адміністрація Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>.